

Stanko Piplović

100 GODINA SPLITSKOG VODOVODA

Ove godine se navršava puno stoljeće od vremena kada je u Splitu uvedena tekuća voda. Važnost ovoga događaja teško je i ocijeniti, ali lako je zamisliti što je značio za zdravlje i komfor njegovih stanovnika te društveni i gospodarski napredak grada. Možemo bez pretjerivanja reći da je to bio jedan od značajnijih datuma u njegovom tisućljetnom razvoju. U svakodnevnoj žurbi čini se da neke stvari oko nas oduvijek postoje i da su same po tebi razumljive. Toliko smo se već navikli na njih. Ali to nije tako. I zato mislim da je korisno da se ovom prigodom sjetimo bar najvažnijih momenata vezanih za ovaj izuzetan i već zaboravljen događaj.

U ona davna vremena kada se Dioklecijan iza punih dvadeset godina čvrstog i napornog vladanja odrekao prijestolja, povukao se u rodni kraj. Tu je nedaleko od Salone u morskoj uvali dao podignuti oko 300-te godine veličanstvenu palaču da u njoj na miru provede ostatak života. Za udoban boravak bivšeg cara, njegove brojne posluge i straže, za funkcioniranje raskošnih terma te njegovanje parkova i vrtova u okolici bila je potrebna velika količina vode. Ona je dovedena u palaču sa izvora rijeke Jadro. Vodovod je bio dug čitavih 9 kilometara. Kanal je većim dijelom proveden pod zemljom mjestimično u dubini od preko 20 metara. Iznad uvala i dolina vođen je na kamenim mostovima, akvaduktima, od kojih je najveći onaj u Dujmovači.

U doba provala Avara i Slavena početkom 7. stoljeća razorena je Salona, glavni grad prostrane provincije Dalmacije. Preživjeli stanovnici su se razbježali i sklonili se u nedaleku čvrstu Dioklecijanovu palaču. Tako je nastao grad Split. U toj kataklizmi stradao je i Dioklecijanov vodovod pa se grad sve do 19. stoljeća opskrbljivao vodom iz raznih bunara i ono nekoliko udaljenih izvora u okolici.

U okvirima općeg industrijskog zamaha tokom druge polovice prošlog stoljeća Split se naglo razvija. Zbog poboljšanja životnih uvjeta i priliva iz okolice broj njegovih stanovnika stalno se povećava i u to vrijeme

dostiže broj od 13.000. Uporedo s tim jača privreda, cvjetaju trgovina i obrt, osnivaju se industrijske radionice. Split se preobražava iz zabačenog težačkog naselja u moderno privredno i prometno središte širokog regiona. Ovakva kretanja iziskivala su u prvom redu suvremene objekte infrastrukture pa se upravo tada izvode veliki građevinski zahvati, proširuje se luka, rješava se pitanje željezničkog spoja sa zaleđem i dovodi živa voda. Ti objekti su bili od presudnog značaja za napredak grada.

Snabdijevanje vodom iz cisterna i bunara moglo je zadovoljavati dok je grad bio mali, dok nije bilo industrije ni željeznice. Sada se problem vode sve više osjećao pa se već od 1853, kada je za načelnika postavljen Šimun Vitturi, počelo konkretno raditi na njegovom rješavanju. Kod razmatranja ovog pitanja došlo se na ideju o obnovi zapuštenog Dioklecijanovog vodovoda. Pripremni radovi povjereni su našem poznatom konzervatoru i inženjeru Vicku Andriću. On je u nekoliko godina pronašao i otkrio ostatke antičkog vodovoda i prišao izradi projekata za njegovu rekonstrukciju. Andrićev rad nastavio je kasnije općinski inženjer Locati.

Godine 1860. preuzeo je načelništvo dr Ante Bajamonti, čovjek smion i energičan, vođa autonomaske stranke u Dalmaciji. Iako je u političkom programu bio protivnik težnja naroda o sjedinjenju s Hrvatskom, njegova uloga je bila vrlo značajna za razvitak Splita. Kako je to bilo vrijeme velikih ideoloških borba, doba buđenja i jačanja nacionalne svijesti u Dalmaciji, obje su stranke, i autonomaske i narodnjaci, pitanje izgradnje vodovoda koristili za postizavanje političkih ciljeva.

Nova općinska uprava je s velikom energijom nastavila rad na vodovodu. Usvojen je ranije izrađen nacrt uz neke manje izmjene u svrhu pojeftinjenja. Troškovi za realizaciju ovog projekta prema prvobitnom predračunu su iznosili 83.519 forinta. Mora se odmah naglasiti da je jedno od osnovnih pitanja bilo kako će se namaknuti potrebna sredstva jer općina nije imala para. Pokazalo se da će troškovi biti kudikamo veći nego što se mislilo u početku. Ugovor o izgradnji koji je bio sklopljen s poduzetnikom Antom Karamanom 1862. propao je najviše iz tih razloga. Nekoliko puta se pokušavalo isposlovati kredite, ali su stranačke razmirice to osujetile. Rekonstrukcija se stalno odugovlačila i tko zna kada bi se bilo počelo da u to vrijeme nije došlo do izgradnje željeznice kojoj je trebalo mnogo vode pa je tako stvar pokrenuta s mrtve točke. Željeznička inspekcija iz Beča je odobrila sredstva za sufinanciranje, a pridružio joj se i vojni erar. Ipak, ostalo je neriješeno pitanje učešća općine u visini od četvrtine troškova tj. 75.000 f. Ovu sumu za vodovod kao i potrebna sredstva za izgradnju Pazara i klaonice trebalo je na kraju pribaviti raspisivanjem zajma. Uprava željeznica je žurila pa je čak htjela riješiti pitanje svoje opskrbe odvojeno od grada. Inspektor Gatnar postavio je ultimatum općini da se odmah priđe gradnji pa je u takvoj situaciji Bajamonti odlučio da stvar preuzme u svoje ruke.

*Detalj skulpture s »Monumentalne česme« podignute 1880. na obali.
Jedan od samo nekoliko sačuvanih ulomaka (Snimio: Zvonimir Buljević)*

On je na sjednici općinskog vijeća 17. ožujka 1877. izložio cijelu problematiku, a nekoliko dana kasnije uputio općinskoj upravi ponudu da će on u vlastitoj režiji preuzeti gradnju vodovoda za paušalni iznos od 300.000 forinti. Time se Bajamonti uvukao u vrlo riskantni i neizvjestan posao jer se procjenjivalo da bi obnova starog vodovoda trebala stajati mnogo više. Kako je sve rađeno u velikoj žurbi, nisu bili podneseni potrebni dokumenti niti su dobivene sve suglasnosti. To je bio jaki argumenat u rukama Narodne strane s G. Bulatom na čelu kojim su napadali nepravilnosti u radu autonomaške općinske uprave, što je, uz neke političke skandale, dovelo do Bajamontijevog pada 1880.

Kada je općina prihvatila njegovu ponudu, pristupilo se radovima. U toku 1877. zvršeni su radovi na dužini od tri kilometra, i to na dijelu od izvora Jadra do blizu uvale Dujmovača. Nadzor su vršili općinski inženjer Lugher i inženjer Antonelli. U idućoj godini obnovljen je veliki akvadukt u Dujmovači koji je bio dosta oštećen. Radovi su izvedeni u bijelom bračkom kamenu i završeni koncem svibnja 1879. Nekoliko dana kasnije položen je kamen temeljac za zgradu rezervoara pred gradom, kod današnje općine. Projektant ove monumentalne i kićene zgrade bio je Antonelli. Prilikom obnove dovodnog kanala mogla se samo trećina iskoristiti bez većih popravaka, četvrtinu je trebalo ponovno presvoditi, a ostalo temeljito popraviti.

Početakom 1880. otpočeli su radovi na dijelu vodovoda od rezervoara do grada. Kanal se protezao prema sjeveroistočnom bastionu mletačkih zidina da bi se odatle spustio ka željezničkoj stanici. Tu se granao prema gradu i predgrađima. U nedjelju 14. ožujka bilo je veliko slavlje. Toga dana konačno je živa voda, nakon više od jednog milenija, ponovo stigla pred grad u novi rezervoar. Dana 2. svibnja puštena je voda u kanale prema gradu, a nakon otklanjanja nekih nedostataka bila je definitivno puštena 24. lipnja.

Nakon toga pristupilo se postavi javnih česma po gradu i predgrađima. One su svojim dekorativnim oblicima i skladnim uklapanjem u ambijente postale pravi ukras grada. Blagodati od vodovoda su se odmah osjetile iako će proći još dosta vremena dok se ne uvedu instalacije po kućama. Stanovništvo je dotada oskudijevalo vodom, naročito u ljetnim mjesecima. Bunari koji su davali vodu loše kvalitete često bi presušili pa se morala skupo plaćati voda dovezena čak iz Solina. Imućniji građani su slali rublje na pranje u Kaštela, pučani su išli na more, a stanovnici Velog varoša su se služili izvorom sumporne vode (Piškera) na obali kod samostana sv. Frane.

Kao simbol i krunu čitavog pothvata zamislio je Bajamonti da podigne monumentalnu česmu na obali. U koncepciji fontane želio je da istakne obilje vode i njen značaj za budućnost Splita. Likovnu interpretaciju i oblikovanje razradio je profesor Cecon iz Padove. Izrada je bila povjerena poznatoj radionici R. dell'Ara iz Milana. Potrebna sredstva sakupili su sami građani. Priloge je dalo 3000 Splićana bez obzira na stranačku i društvenu pripadnost. Izgradnja je počela 1880, a fontana je otvorena tek 1888. Završetak se ovoliko odugovlačio zbog parnice između nove hrvatske općinske uprave i Bajamontija koja mu nije htjela priznati neisplaćenu svotu za vodovod.

Fontana na zgradi željezničke stanice

Nažalost, malo je koja od tridesetak tada podignutih fontana sačuvana. Naše vrijeme, poneseno brzim razvojem grada, opterećeno rješavanjem svakidašnjih problema, nije imalo razumijevanja za njih. Jedna po jedna padale su kao žrtve trenutnih potreba i brzopletih odluka. Danas to žalimo.

Stoljeća su prohujala, generacije su se smjenjivale, a stari Dioklecijanov vodovod, podignut za potrebe jednog čovjeka, obnovljen pred jedno stoljeće uz svakojake financijske i političke peripetije nakon pauze od preko tisuću godina, još uvijek odolijeva sve većim i raznovrsnijim zahtjevima grada Splita.